

Prikazi i vijesti

XV SAVJETOVANJE I XI REDOVITA SKUPŠTINA ETNOLOŠKIH DRUŠTAVA
JUGOSLAVIJE

U mjesecu rujnu 1977. godine održano je u Novome Pazaru XV savjetovanje i XI redovita skupština etnoloških društava Jugoslavije. U srcu stare, srednjovjekovne srpske države skupili su se brojni etnolozi iz svih krajeva Jugoslavije, pa je osim referenata prisustvovao i velik broj delegata republičkih etnoloških društava i nekih drugih stručnih institucija. Valja spomenuti da je među prisutnima bilo dosta i onih koje je samo njihov vlastiti interes doveo na taj skup.

Stručni dio Savjetovanja bio je podijeljen u dvije tematske cjeline: Suvremeni etnički procesi i Kolektivni narodni skupovi i svečanosti. Na dan otvaranja održano je nekoliko referata posvećenih povijesti grada domaćina i njegovu suvremenu razvoju, nakon čega su sudionici Savjetovanja obišli i razgledali nekoliko izvanredno zanimljivih kulturno-povijesnih spomenika Novoga Pazara. Za vrijeme trajanja Savjetovanja organizirali su ljubazni domaćini posjet obližnjim manastirima zažubinama (Sopoćani, Studenica, Petrova crkva, itd.), kao i izlet na Peštersku visoravan i posjet gradu Sjenici.

Broj referenata iz Hrvatske bio je, u odnosu na one iz drugih republika, relativno malen. S referatima su na Savjetovanju sudjelovala samo četiri etnologa, i to svi iz Zagreba. Teme referata odnosile su se na drugu tematsku cjelinu, (Kolektivni narodni skupovi i svečanosti). Evo referenata s temama: Ivanka Bakrač: Proštenište u Mariji Bistrici, Vlasta Domaćinović: "Kirbaj" u Nuštru, Maja Kožić: "Engelsko" proštenje u Markuševcu, nekad i danas, i Nada Majanović: Proštenje pri Martinu - vikend na Martinbregu.

Organizatori Savjetovanja osigurali su potreban novac za izdavanje Zbornika u koji će biti uvršteni svi održani referati.

Na XI redovitoj skupštini Saveza etnoloških društava Jugoslavije razmatrana su mnoga pitanja od zajedničke važnosti za

sva etnološka društva u zemlji i razrađen je plan daljnjeg rada i suradnje. Dotadanjem predsjedniku Saveza etnoloških društava Nikoli Panteliću istekao je mandat pa je za novog predsjednika i zabrana Galaba Palikruševa. Slijedeće Savjetovanje održat će se 1979. godine u Makedoniji. Mjesto za sada još nije poznato.

Maja Kožić

TREĆE POSVETOVANJE SLOVENSKEGA ETNOLOŠKEGA DRUŠTVA
BREŽICE, 7 - 8. VI 1978.

Za svoje ljetošnje savjetovanje slovenski su etnolozi izabrali temu koja svojom aktualnošću i složenom problematikom može izazvati pažnju i izvanslovenske etnološke javnosti. Pod motom (i nazivom savjetovanja) "Etnologija i suvremeno slovensko društvo" htjelo se razmotriti moguće odnose i interakcije između potreba današnjega društva i jedne humanističke znanstvene discipline, koja je u svojoj dosadašnjoj povijesti najčešće bila u prikrajku društvenih zbivanja. Da bi se takva korespondencija mogla ostvariti trebalo bi prije svega odgovoriti na dva pitanja: što je (i kakva je) suvremena slovenska etnologija i što je (i kakvo je) suvremeno slovensko društvo? Razumije se da na to nije ni malo lako odgovoriti. Ali već sama činjenica da su se ta pitanja nametnula slovenskim etnologima, i da su se s njima uhvatili u koštac, pokušavajući - različitim pristupima, s raznih stajališta i u okviru različitih područja - o njima razmišljati, pokazuje želju i nastojanje etnologa da svojom stručnom djelatnošću budu od neposredne koristi široj društvenoj zajednici.

Premda zaposleni u različitim institucijama na području republike, slovenski su etnolozi okupljeni u zajedničkom radu na zamašnom znanstvenom pothvatu "Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja". Nesumnjivo su se upravo u tom poslu, istražu-

jući način života i elemente kulture današnjega Slovenca, suočili s potrebom da u novom svjetlu razmotre bitne probleme o opsegu predmeta svoje znanosti, njenim teorijskim i metodskim načelima.

Dvadesetak autora pripremilo je izlaganja, koja se po svom sadržaju mogu rasporediti u nekoliko tematskih cjelina. To je u prvom redu tema o odnosu etnologije i suvremenih društvenih procesa. Mojca RAVNIK ("Etnologija in sodobna slovenska družba") ukazala je, oslanjajući se na vlastito istraživanje, na nekoliko problema u proučavanju gradskog i industrijaliziranog područja, kao i na mogućnost angažmana etnologije u razumijevanju potrošačkog mentaliteta. Troje autora - Marija STANONIK ("Etnološki vidik raziskovanja NOB 1941-1945"), Milan VOGEL ("Mesto obdobja NOB v slovenski etnologiji") i Irena KERŠIČ ("Obrazloženje narodnoosvobodilnega boja v slovenski etnologiji") - upozorilo je na potrebu istraživanja kulture u povijesnom razdoblju narodnooslobodilačke borbe. Autori su zastupali mišljenje da je upravo NOB pokret, koji je u pravom smislu bio narodni, u mnogo čemu promijenio životne uvjete znatnog dijela stanovništva. Rezultati njegova istraživanja mogu poslužiti za razumijevanje krupnih društvenih procesa koji su slijedili kasnije, kao što je bila npr. nagla poslijeratna urbanizacija, odlazanje seoskoga stanovništva u gradove i sl.

Drugi tematski blok obuhvatio je izlaganja koja su kritički raspravljala o dosadašnjoj etnologiji i tražila odgovore na pitanje kakva bi trebala biti buduća etnologija. Tu svrstavamo prilog Duše KRNEL-UMEK ("Etnologija in izobraževanje"), koja se osvrnula na dosadašnji način studiranja etnologije na ljubljanskom sveučilištu, pitajući se zatim kakav bi se profil etnologa trebao obrazovati ubuduće. Slavko KREMENŠEK ("Je naša metodološka usmerjenost ustrezna?") je, progovorivši kritički o pozitivizmu u etnologiji, ukazao na potrebu kompleksnog povijesnog sagledavanja, te stavljanja čovjeka u središte zanimanja; dok je Majda FISTER ("Odnosi med teorijo, prakso in znanostju") istakla prijeko potrebnu povezanost znanstvenoga rada s terenskim istraživanjem, dajući i prijedloge za organizaciju takvoga rada.

Novе mogućnosti i zadatke unutar klasičnog opsega etnologije istakla su dva referenta: Zmago ŠMITEK ("Možnosti in naloge slovenske etnologije na področju raziskovanja evropskih in neevropskih kultur") obrazložio je, među ostalim, zašto su znanja o

tudim narodima toliko potrebna suvremenom čovjeku; dok je Mira OMERZEL izložila svoje misli o etnomuzikologiji ("Pomen etnomuzikologije za (današnje) družbo glede na razvoj etnomuzikološke znanosti").

Što pojam etnologije znači u svijesti prosječnog pojedinca ilustrirala su dva referata. Anka NOVAK ("Odnos do etnologije med anketiranci v Kranju") iznijela je rezultate svoga ispitivanja mišljenja u nekoliko dobnih i profesionalno različitih skupina stanovnika Kranja o predmetu etnologije, muzejskim izložbama, čuvanju etnoloških spomenika i dr.; dok su STUDENTI ETNOLOGIJE ("Anketa: Kaj je etnologija") sabrali odgovore na svoje pitanje među studentima Filozofskog fakulteta, u jednom buffetu i na stočnom sajmu.

Nekolicina autora ukazala je na brojne mogućnosti, koje etnologija još nije iskoristila, i na neka područja djelovanja u suvremenom društvu u koja bi se etnolozi svojim znanstveno-stručnim sposobnostima morali uključiti. To je npr. društveno planiranje, o čemu je govorio Marjan LOBODA ("Etnologija in razvoj. Vključevanje etnologov in etnološkega dela v družbeno planiranje"); zatim urbanizam i rurizam, na što je upozorio Peter FISTER ("Etnologija kot sestavina načrtovanja prenovne urbanega in ruralnega okolja"); također turizam, o čemu su govorili Jernej ŠUŠTERŠIČ ("Etnologija in turizem") i Janez BOGATAJ ("Turizem na vasi (kmečki turizem) in etnologija"). Angelos BAŠ skrenuo je pažnju na potrebu prisutnosti etnologa u kazališnoj i filmskoj umjetnosti ("Gledališče, film in etnologija"), a Bojan KAVČIČ o mogućem doprinosu etnologije u estetskim valorizacijama ("Etnologija in vprašanje sodobnega okusa").

U razmatranju područja i dosadašnjeg djelovanja etnologa neki su autori željeli ukazati na nove momente. Bili su to prilozi Toneta PETEKA o muzeologiji, na primjeru mariborskoga muzeja, ("Etnologija, muzej in sodobna slovenska družba"); Vladimira KNIFICA o zaštiti spomenika ("Etnologija in spomeniško varstvo") i Marije MAKAROVIČ o nekim problemima folklornih grupa ("Noša in folklorne skupine").

Napokon, ilustrativni prilog metodologiji dala je također Marija MAKAROVIČ, koja je referirala o primjeni metode participacije u istraživanju alkoholizma ("Neposredno opazovanje z ude-

ležbo kot ena izmed metod etnološkega raziskovanja alkoholizma na vasi").

Savjetovanje je bilo uzorno organizirano. Sva su izlaganja bila unaprijed objavljena u posebnoj knjizi ("Etnologija in sodobna slovenska družba", Posavski muzej, Brežice, knj. 5, Brežice, 1978, 124 str.), što je omogućilo sudionicima da se s cjelokupnim materijalom na vrijeme upoznaju. Tako se na samom savjetovanju rad sastojao uglavnom u diskusijama o izlaganim temama. Razumije se da je tako široka lepeza problema izazvala živo reagiranje sudionika. Mogli su se čuti različiti stavovi o pojedinim potaknutim pitanjima i od etnologa i od pripadnika nekih drugih struka (npr. historičara). Bilo je kritičkih reagiranja, konfrontacija mišljenja (napose između generacije iskusnih etnologa s dugogodišnjom praksom i mladih poletaraca, pretežno studenata i pripravnika). Uostalom, mnogi od postavljenih problema tek su načeti, po prvi puta stavljeni na pretresanje, pa će o njima biti govora i ubuduće. Organizatori savjetovanja omogućili su da se čuje pregršt novih ideja (doduše i starih, ali u novom ruhu), a praksa će pokazati u kojoj ih je mjeri moguće provesti u život.

Sastanak etnologa u Brežicama bio je obogaćen i s nekoliko popratnih priredbi. Na večeri kratkih filmova bilo je projicirano devet što starijih što novijih slovenskih filmskih ostvarenja s etnološkom tematikom. Bila je priređena i izložba fotografija pod nazivom "Človek skozi objektiv etnologa", a domaćini su omogućili i razgledavanje izložbenog postava Posavskoga muzeja u brežičkom starom gradu.

Na kraju ovog prikaza treba reći da problematika o kojoj se raspravljalo na Trećem posvetovanju SED-a nije specifična samo za geografski prostor i duhovnu klimu Slovenije, već je gotovo jednako tako aktualna na području cijele Jugoslavije. Čini mi se da se s problemima koje su načeli kolege u Sloveniji susreću u istoj ili sličnoj mjeri i etnolozi u Hrvatskoj.

Aleksandra Muraj

U povodu objavljivanja knjige "Vrela i sudbine narodnih
tradicija" Milovana Gavazzija

Neosporno je da je prof. dr Milovan Gavazzi začetnik moderne etnologije u Hrvatskoj. Svojim opusom naznačio je temeljne odrednice te znanstvene discipline i pokazao metodički put, a svojim pedagoškim djelovanjem osposobio niz stručnih i znanstvenih radnika, koji će tim putem nastaviti. No, osim svog doprinosa u domaćem krugu, Gavazziju pripada zasluga, više nego ikojem jugoslavenskom etnologu, što je o mnogim etnološkim pojavama u Hrvatskoj, kod južnih Slavena, u jugoistočnoj Evropi ili kod svih Slavena informirao internacionalni krug. Nastupajući na brojnim evropskim i svjetskim kongresima, simpozijima i sastancima, predavajući na različitim fakultetima, dajući svoje priloge nizu etnoloških publikacija omogućio je stranom svijetu uvid u našu etnologiju, djelujući na taj način kao svojevrsni ambasador naše kulturne baštine.

Mnogi od njegovih radova te vrste - prilozi za kongrese i spomenice, tekstovi predavanja, članci naručivani od izdavača za pojedine prigode - razasuti su po različitim stranim publikacijama, pa su zbog toga često bili nepristupačni domaćoj javnosti. Stoga se već duže vrijeme nametala potreba da se ti prilozi sakupe na jednom mjestu i objave na našem jeziku. Inicijativa za to nastojanje potekla je 1973. od Etnološkoga društva Jugoslavije, u prvom redu njegova tadašnjeg predsjednika prof. dr Vilka Novaka. Ogranak za SR Hrvatsku izrazio je svoju spremnost da taj zadatak ostvari. Zbog niza organizacijskih promjena koje su se u međuvremenu zbile - Ogranak za SR Hrvatsku prerasto je u Hrvatsko etnološko društvo, a EDJ u Savez etnoloških društava Jugoslavije - rad na tom zadatku bio je donekle usporen, ali se osobito intenzivirao 1975. godine. Tadašnji Izvršni odbor HED-a na čelu s predsjednikom Zoricom Rajković smatrao je da će objavljivanje Gavazzijevih radova pristupačnih domaćoj čitalačkoj publici biti najbolji doprinos autorovu jubileju, obilježenom te godine 80-godišnjicom života i preko 50 godina stručnog, znanstvenog i pedagoškog rada. Stoga je zamolio autora da napravi izbor svojih radova. Odabrano je 26 priloga objavljenih (ili predanih u tisak) od 1953. do 1974., koji

su se nalazili u 24 različite inozemne publikacije, pisani izvorno na šest jezika. Izabrani radovi svrstani u četiri tematske skupine predstavljaju i četiri osnovna znanstvena pravca autorova proučavanja.

U prevodenju priloga sudjelovala je nekolicina članova HED-a, a cijeli je posao financirao HED svojim sredstvima. Potpuno priređivanje rukopisa završeno je u proljeće 1976., kada je ponuđen uglednom izdavaču u Zagrebu Sveučilišnoj nakladi Liber, tj. njegovoj Biblioteci znanstvenih radova. Izdavač je rukopis prihvatio (zahvaljujući i posebnom zalaganju pojedinih članova HED-a), stavio ga u svoj izdavački plan, a HED je svojim financijskim prilogom sudjelovao u provedbi. U jesen 1978. knjiga "Vrela i sudbine narodnih tradicija kroz prostor, vremena i ljude" Milovana Gavazzija ugledala je svjetlo dana.

Radujući se uspješnom završetku te akcije, sadašnji Izvršni odbor HED-a na čelu s predsjednikom Josipom Miličevićem priredio je 9. studenog 1978., u povodu izlaska knjige, malu prigodnu svečanost. U prisustvu autora, predstavnika izdavača, brojnih etnologa iz Hrvatske, Slovenije, Srbije, Bosne i Hercegovine, studenata etnologije, predstavnika Filozofskog fakulteta u Zagrebu, javnih i kulturnih radnika, predstavnika sredstava informiranja i drugih, knjiga etnoloških studija i priloga profesora Gavazzija predana je u ruke čitalaca.

Aleksandra Muraj

TERENSKO ISTRAŽIVANJE I ETNOGRAFSKA GRADA ISTRE, CRESA, LOŠINJA
I SUSKA U ZBIRKAMA ETNOGRAFSKOG MUZEJA U ZAGREBU

Ovim kraćim prilogom želim dati uvid u rad i rezultate rada koje je u proteklih tridesetak godina terenskim istraživanjem i otkupom etnografske građe na području Istre postigao Etnografski muzej u Zagrebu.

U zbirkama tog muzeja nalazi se oko 400 predmeta (inventarnih brojeva) prikupljenih u Istri i na otocima Cresu, Lošinj i Susku. U odnosu na ukupan broj predmeta koji su pohranjeni u zbirkama muzeja, to je relativno mali broj, ali ne smijemo zaboraviti činjenice koje su dovele do toga.

Interes za prikupljanje vrijednih predmeta etnografske građe pojavio se u nas u toku 19. stoljeća. U to vrijeme Istra je s ostalim dijelovima Hrvatske bila u sklopu Austro-Ugarske, pa su mnogi vrijedni predmeti narodnog rukotvorstva iz Istre odneseni u bečki muzej, gdje se i danas nalaze. Interes za prikupljanje etnografske građe javlja se u to vrijeme i u Zagrebu. Bogatstvo i ljepota građe iz Posavine, Slavonije i Dalmacije privukli su sakupljače narodnog blaga, pa se formiraju prve privatne i javne zbirke. Neke od njih, npr. zbirka Salomona Bergera, postale su temelj prigodom osnivanja Etnografskog muzeja u Zagrebu. Na žalost, etnografskih predmeta iz Istre u tim zbirkama nije bilo.

Nakon osnivanja Muzeja 1919. godine pristupilo se sistematskom proučavanju građe na terenu. Kako su Istra i otoci Cres, Lošinj i Susak bili poslije prvoga svjetskog rata pripojeni Italiji, prikupljanje građe i podataka na tom terenu nije bilo moguće provesti. Zbog toga se nakon oslobođenja naše zemlje u zbirkama Muzeja zateklo svega 35 predmeta iz Istre, nabavljenih 1928. godine. Među tim se predmetima nalazila i ženska nošnja i "gologran" iz Bresta u Čičariji, ženska košulja iz sela Vele Mune, te oprema "zvončara" iz Marčelja. Uz navedene predmete ušlo je u zbirke Muzeja još nekoliko manjih predmeta, preslice, vretena, jaram i drugo.

Nakon oslobođenja zemlje Etnografski muzej u Zagrebu započeo je istraživanja na području Istre. Zadatak je povjeren kustosu Muzeja Jelki Ribarić, koja je uz prikupljanje podataka na terenu i otkup etnografske građe trebala pronaći mogućnost za formiranje Etnografskog muzeja Istre. Prvo terensko istraživanje obavljeno je u listopadu 1945. godine. Naredne je godine u dva mjeseca boravka na terenu Jelka Ribarić obišla mnoga sela oko Buja, Pazina i Rijeke, gdje je prikupila vrijedne podatke o narodnoj nošnji, objektima ruralne arhitekture, predmetima kućnog inventara, poljoprivredi, stočarstvu, tipovima preslica i o drugim proizvodnim sredstvima. Uz istraživanje prikupljeno je i nekoliko predmeta za Muzej.

Nedostatak etnografske građe s područja Istre i otoka potakao je upravu Muzeja da osigura financijska sredstva za daljnje sistematsko istraživanje terena i otkup građe. Kako je to bio u prvom redu istraživački rad, Odbor za folklor i antropogeografiju Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti financijski je pomogao tu akciju. Jedan od zadataka tog istraživanja bilo je proučavanje narodne nošnje, njeno porijeklo, tipologija i način proizvodnje. Osim u Istri te je godine, 1948, obavljeno istraživanje i u nekim selima na otoku Cresu. Otkup predmeta izvršen je u Istri, gdje su za Muzej nabavljene nošnje iz sela Raklja, Velikih Muna, Raponja i Medulina, te svečana svadbena nošnja iz Peroja. Uz nošnju koja je nabavljena 1928. godine to sistematsko istraživanje terena dalo je prvi uvid u tipologiju istarskih narodnih nošnji.

Sljedeće, 1949. godine, istraživanje je nastavljano, pa su za Muzej nabavljena još 52 predmeta iz Istre, 89 s Lošinja, 12 predmeta sa Suska i 5 predmeta s otoka Cresa. Najviše predmeta iz Istre potječe iz sela Markovac. Osim nošnji otkupljeni su pojedini dijelovi namještaja, škrinje, stolice, zipke, kuhinjsko posuđe i pribor uz ognjište, lončarski proizvodi i poljoprivredni alat.

Nakon prekida od nekoliko godina istraživanje se ponovno nastavlja 1954. godine, usmjereno u prvom redu na proučavanje narodne nošnje Istre, a ujedno je organizirano i fotografiranje etnografske građe na terenu. Sva terenska istraživanja i otkup građe na terenu izvršila je tadašnji kustos muzeja Jelka Ribarić. Rezultat njenog višegodišnjeg rada je i doktorska dizertacija "Narodne nošnje Istre".

Nakon završene adaptacije muzejske zgrade 1972. godine prišlo se izboru eksponata za novi stalni postav. Novim akvizicijama popunjene su neke zbirke. Tako je npr. zbirka keramike obogaćena s 24 lončarska proizvoda iz sela Raklja. Posljednji veći otkup predmeta na terenu obavljen je 1975. godine, kada su za Muzej nabavljena još 92 predmeta. Osim otkupa izvršeno je još jedno fotografsko snimanje nošnje na terenu.

U prvim godinama poslije rata terensko istraživanje i otkup etnografske građe obavljani su sredstvima Muzeja i uz finansijsku pomoć JAZU. Suradnja sa srodnim ustanovama u Istri, od kojih treba posebno istaći Etnografski muzej Istre u Pazinu, prisutna je u radu Muzeja od oslobođenja do danas.

Izložba "Narodni život Istre", postavljena 1975. godine u izložbenom prostoru našeg Muzeja, realizirana je u suradnji s Etnografskim muzejem u Pazinu, Narodnim muzejem u Labinu i Muzejem iz Buzeta. Ta je izložba rezultat višegodišnjeg rada muzejskih radnika na prikupljanju i proučavanju naše bogate kulturne baštine. Nakon Zagreba izložba je bila postavljena i u Etnografskom muzeju u Beogradu. Autor izložbe je dr Jelka Radauš-Ribarić. Povodom 35. godišnjice pripojenja Istre i otoka matici zemlji Etnografski muzej u Zagrebu priredio je u Koncertnoj dvorani "Vatroslav Lisinski" izložbu s etnografskim predmetima iz Istre, Cresa, Lošinja i Suska.

Vrijedna etnografska građa ovog područja stručno je obrađena i pohranjena u zbirkama Muzeja, a dijelom je i izložena u stalnom postavu. Dr Jelka Radauš-Ribarić objavila je više štampanih radova i održala niz predavanja, u kojima je prikazala bogato kulturno nasljeđe i značajnu etnografsku građu Istre. Prije kratkog vremena objavljeno je u Večernjem listu nekoliko članaka pod naslovom "Istarske rukotvorine u Etnografskom muzeju u Zagrebu", što potvrđuje interes javnosti za Istru i njenu tradicijsku kulturu.

Nada Gjetvaj

" Đ A K O V O I N J E G O V A O K O L I C A "

Zbornik Muzeja Đakovštine

U srpnju ove godine izašao je iz tiska prvi broj zbornika Muzeja Đakovštine "Đakovo i njegova okolica". Publikacija ima 274 stranice formata 20 x 14,5 cm u mekom uvezu i obrađuje teme iz lingvistike, povijesti i etnologije Đakovštine, a sadrži osam priloga šestorice autora. Sadržaj se može podijeliti na tri dijela: rasprave, grada i arhivski materijal.

Prva direktorica Muzeja Đakovštine Hedviga Dekker izdala je 1959. g. publikaciju monografskog karaktera pod naslovom "Đakovo i njegova okolica". U spomen na preminulu direktoricu, koja je i jedna od osnivateljki Muzeja odlučeno je da se isti naslov da i zborniku. Namjera je Muzeja da svoju izdavačku aktivnost realizira kroz dvije serije: u seriji 1. publicirala bi se izdanja monografskog karaktera (započeto s publikacijom Hedvige Dekker) a u seriji 2. izlazila bi periodična izdanja. Tako je prvi broj zbornika knjiga 1. u seriji 2. Biblioteka Muzeja Đakovštine. Iz sadržaja prvog broja zbornika Muzeja Đakovštine:

MATE ŠIMUNDIĆ: Značenje naziva grada Đakova

Osvrt na značenje naziva iščezlih đakovštinskih sela

U prvom članku autor se polemički osvrće na dosadašnje hipoteze o značenju naziva grada Đakova i daje svoje tumačenje. Isti autor u drugom prilogu daje etimologijska objašnjenja 69 toponima iščezlih sela unutar granica predturske Đakovštine.

STJEPAN ROMIĆ: Uz 470. godišnjicu ergele đakovačke

U prilogu je na 14 stranica opisan razvoj ergele đakovačke biskupije čiji je osnutak datiran (uvjetno) s godinom 1506. kada je brojala 90 rasplodnih konja. Autor taj podatak uspoređuje s podatkom da su prve ergele u Evropi osnovali francuski kraljevi početkom 16. stoljeća, što govori o značenju Đakova kao centra za uzgoj konja. Uz članak je objavljeno pet fotografija i tabelarni

popis pepiniera ždrijebaca ergele u Dakovu od 1855. do 1912. g.

IVICA ŠESTAN: Tradicijska stambena zgrada u Đakovštini

U članku se prikazuje šest osnovnih tipova zgrada za stanovanje i pokušava se rekonstruirati njihov razvoj i međusobni utjecaj. Uz građu prikupljenu na terenu uzeti su u obzir i podaci iz povijesnih i literarnih izvora. Kao ilustracija uz članak je objavljeno i 26 fotografija i 20 crteža.

KREŠIMIR PAVIĆ: Đakovačke tiskare prije I svj. rata

Poslije kratkog pregleda povijesti tiskarstva u Hrvatskoj i Slavoniji opisano je tiskarstvo u Đakovu od osnutka prve (biskupijske) tiskare, 1880. godine, do 1914.g. Pišući o tiskarstvu autor je ukratko skicirao kulturno-povijesni i književni kontekst u kojemu su osnovane i u kojemu su djelovale đakovačke tiskare. Rasprava je ilustrirana s 11 fotografija, a dodana joj je i bibliografija od 181 jedinice.

IVAN GERMOVŠEK: Natpisi na spomenicima u Đakovu

U ovom prilogu prikupljeni su natpisi koji se nalaze na spomenicima, spomen-pločama, nadgrobnim pločama, zgradama i drugdje u Đakovu. Tekstovi su prepisani i prevedeni s latinskog, hrvatskog i njemačkog jezika, a poredani su kronološki, od čega su izuzeti natpisi vezani uz NOB, koji čine posebnu grupu natpisa.

KREŠIMIR PAVIĆ: Pisma pisana Josipu Wallingeru

U arhivu župnog ureda u Vrpolju Krešimir Pavić je pronašao 17 pisama koje su Strossmayerovu tajniku i vrpoljačkom župniku Josipu Wallingeru pisali hrvatski javni radnici: Juraj Dobrila, Izidor Kršnjavi, Janko Koharić, Franjo Kuhač, J.J. Strossmayer, Ivan Trnski, Antun Vakanović i Kosta Vojnović.

MILKO CEPELIĆ: Poviest sela Vuke

U arhivu Muzeja Đakovštine nalazi se pisaćim strojem prepisan Cepelićev rukopis pod gornjim naslovom. Kako je prepisivač tekst jezično-pravopisno ispravljao i faktografski ga dopunjavao, tragalo se za originalnim tekstom. Rukopis je ubrzo pronađen u Os-

novnoj školi "Ivo Lola Ribar" u Vuki, te je priređen za tisak. Rukopis ima 38 stranica i dvije karte u tekstu s mnoštvom povijesnih i etnografskih podataka, koji po svom značaju često prelaze lokalne okvire.

Ivica Šestan

"ISTARSKA ŠKRINJICA" I 85-GODIŠNJICA ŽIVOTA JAKOVA MIKCA

Krajem 1977. godine u izdanju Nakladnoga zavoda Matice hrvatske iz Zagreba izišla je iz tiska knjiga "ISTARSKA ŠKRINJICA". Možemo je smatrati životnim djelom autora, profesora Jakova Mikca i, ujedno, poklonom za njegov 85. rođendan. Budući da obljetnica zaslužnoga slavljenika nije nigdje u javnosti spomenuta niti proslavljena, neka ovaj prikaz knjige i kratak opis autorova života i stvaranja barem donekle ublaži taj propust.

Knjiga je izdana zahvaljujući pomoći Republičkog SIZ-a za kulturu i SIZ-ova za kulturu općina Buje, Labin, Opatija, Poreč, Pula i Rijeka. Ta je pomoć mogla biti i daleko veća jer na području Istre postoji velik interes za takve publikacije. Mišljenja smo da je knjiga morala biti tiskana u većoj nakladi i uz nižu cijenu, pa bi tako mogla biti pristupačnija kupcima i lakše bi je nabavile sve školske i ostale knjižnice. Međutim, dobili smo knjigu koja je luksuzna po cijeni (200 nd), ali ne i po opremi. Već ubrzo nakon izlaska iz tiska doživjela je žalosnu sudbinu da čami u skladištu izdavača a ne možemo je naći gotovo ni u jednoj knjižnici Istre. Lako je pretpostaviti da će je rijetko imati u rukama etnolozi i ostali zainteresirani stručnjaci.

"Istarska škrinjica" donosi etnološko-folklornu građu što ju je desetljećima zapisivao u Istri profesor Jakov Mikac. U pr-

vom su dijelu navedeni tekstovi različitih istarskih narodnih pjesama. Od stranice 85. do 147. su "Narodne pripovijesti, kazivanja i zgođe" koje su donesene u književnom govoru, a ne u istarskome dijalektu, i time su prihvatljivije širem krugu čitalaca.

Narodni običaji obrađeni su na str. 149-251. i tu su obuhvaćeni svadbeni običaji pojedinih područja Istre, kao i ciklus godišnjih običaja. Na kraju su prikazana različita vjerovanja, kao i neke teme iz materijalne kulture, a radi upoznavanja istarskih narječja dano je i sedam pripovijedaka u izvornom govoru. Time je ova knjiga dala opširniji prikaz etnoloških značajki Istre. Svjesni činjenice da je do sada u Istri objavljeno relativno malo priloga na hrvatskome jeziku s tom problematikom, nećemo kritički analizirati sadržaj ove knjige. Ipak, valja spomenuti da bi se našlo dosta zamjerki u pogledu sistematičnosti izlaganja građe, a osobito recenzentskih, redaktorskih i lektorskih zahvata koji su umanjili vjerodostojnost podataka.

Jakov Mikac rođen je 1892. godine u selu Brest u Čićariji. Učiteljsku školu završava 1913. godine i počinje raditi u školi Družbe sv. Ćirila i Metoda u Novoj Vasi. Ta je družba nastavljala preporoditeljski rad biskupa Jurja Dobrile u borbi protiv odnarodivanja Istre i za širenje prosvjeđivanja među hrvatskim stanovništvom. Mikac je prihvatio te ideje u učiteljskoj školi a nastavio ih primjenjivati i u daljnjem svome životu i radu. Ali već 1914. godine njegov se rad prekida jer početkom prvoga svjetskog rata odlazi iz Istre. Nakon života u ruskom zarobljeništvu krajem rata vraća se u Istru. No, ubrzo se pokazuje da je kao pripadnik istarskih narodnih prosvjetitelja nepoželjan fašističkoj vlasti pa ostaje bez posla. Nema drugog rješenja nego da kao i mnogi Istrani s jasno razvijenim nacionalnim osjećajima ode u emigraciju u Jugoslaviju. Sudbina ga udaljava od rodne Istre i posao nalazi tek u Makedoniji. Radi u Ohridu i Skopju, gdje ostaje do premještaja u Zagreb, 1926. godine. Uz učiteljski posao u Ohridu završava realnu gimnaziju, a u Skopju započinje i studij na Filozofskom fakultetu. Završava samo jedan semestar a potom studij dovr-

šava u Zagrebu. Studira tropredmetnu grupu: a) zemljopis, b) etnologiju i etnografiju i c) narodnu povijest. Diplomirao je 1934. godine. Iako mu je diplomski rad bio "Zemljopisna obrada Istre" u daljnjem životu i radu, uz profesorski poziv, najviše se bavi skupljanjem etnografske građe, i to isključivo na području svoje rodne Istre.

Taj rad na skupljanju počeo je još 1924. godine i svakoga ljeta sve svoje slobodno vrijeme provodi u obilaženju istarskih sela i zaselaka. Pješice prelazi kilometre i kilometre. Intenzivno radi do 1933. godine, kada mu talijanska vlast konačno zabranjuje dolazak u Istru. I prije te godine već je Mikac kao "pericoloso Croato" (opasni Hrvat) bio pod prismotrom i putovao jedino uz pratnju i javljanje policiji, ali su pri kraju počele prijetnje njegovu ocu da će mu zapaliti kuću ako Jakov ne prestane dolaziti u Istru i pisati o istarskim Hrvatima. Takav završetak svojih istraživanja u Istri Jakov Mikac je već ranije prešosjećao. Tako je 1930. godine sudjelovao na III kongresu slavenskih geografa i etnografa u Zagrebu s prilogom "Narodna nošnja u Brestu (Istra - Čičarija)". Taj svoj prilog objavljuje u časopisu "Jadranska straža" (koji je izlazio u Splitu), ali ga ne objavljuje pod svojim imenom, nego pod pseudonimom N. Tomov. To čini upravo u želji da izbjegne neugodnosti i policijsku prisrotu pri novim istraživanjima u Istri. Ali, kada mu i taj oprez nije pomogao i kada mu je zabranjen dolazak i rad u Istri, počinje objavljivati pod svojim pravim imenom. Godine 1933. u XXIX knjizi "Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena", sv.1, str. 215-223, daje prikaz godišnjih običaja iz sela Brest, a u sv. 2, str. 195-200, objavljuje različita vjerovanja u nadnaravna bića.

Jakovu Mikcu nije dano da duže boravi u jednom mjestu. Uskoro ga premještaju u Bosansku Dubicu, a potom u Gospić, dok mu obitelj ostaje u Zagrebu. Početkom II svjetskog rata u Gospiću ponovo dolazi pod upravu talijanskog okupatora od koje je već jednom bježao. Odlazi na odmor u Zagreb i odbija da se ponovno vrati na rad u Gospić. Tadašnja prosvjetna uprava zabranjuje mu stoga da dalje vrši dužnost profesora, ostaje bez posla i tek na jedvite jade nalazi neko skromno činovničko zaposlenje. Nakon o-

slobođenja, 1945. godine, tadašnje Ministarstvo prosvjete odmah ga poziva i raspoređuje na dužnost profesora u II realnoj gimnaziji u Zagrebu, gdje radi do odlaska u mirovinu 1950. godine.

Odlaskom u mirovinu ponovno počinje odlaziti u Istru i intenzivnije prikupljati etnografsku građu, te dopunjavati već prije prikupljene podatke. Godine 1963. objavljuje dva priloga u knjizi "Problemi sjevernog Jadrana". Na str. 281-293 u prilogu "Striha" opisuje gradnju kuće i pokrivanje krova slamom u selu Brest, zatim predmete kućnoga inventara, što ilustrira s 11 crteža. U prilogu "Istarski narodni običaji, nošnja, stočarstvo i ratarska oruđa" popraćenom s 40 crteža dan je opis svadbenih običaja iz više istarskih sela, od Čićarije do Medulina na jugu, te opis stočarstva i ratarskih oruđa s područja Čićarije.

Nakon objavljivanja spomenutih priloga Mikac još nekoliko godina prikuplja građu i postupno priprema izdavanje "Istarske škrinjice", svoga životnog djela. Ali, kada je knjiga izišla iz tiska, vid Jakova Mikca već je u tolikoj mjeri oslabio da je više ne može sam pročitati. Dugogodišnjim prikupljanjem građe i pisanjem ove knjige dao je Mikac znatan prinos ne samo etnografiji Istre, nego i čitave Hrvatske. Pozdravljam našega slavljnika koji je unatoč svim svojim brojnim životnim teškoćama uspio stvoriti "Istarsku škrinjicu" i iskazujem mu u ime Hrvatskog etnološkog društva najbolje želje i iskrene čestitke s obećanjem da ćemo znati cijeniti i čuvati sve ono blago što nam ga je ostavio u nasljeđe u svojoj "škrinjici".

Josip Miličević

JARDASOVA KASTAVŠTINA

Ivo Jardas rođen je u kastavskome selu Marčeljima 15.7.1888. godine. Nakon osnovne škole tijekom 1900. i 1901. pohađa dvogodišnju "delavsku" školu u Kastvu. No time se njegov život ne mijenja jer i dalje obavlja poslove poljodjelca i pastira. Uz to je s ocem odlazio u područje Čabra, gdje su palili ugalj, te iskušava težak život "palera" ili "karbunara". S tek navršениh 17 godina odlazi u Ameriku u potrazi za boljom zaradom, makar uz jednako težak posao. Radi u ugljenokopu, ali uskoro pronalazi i lakši posao uz mogućnost stalnoga putovanja. I-pak, ni time nije zadovoljan i želi povratak kući. Godine 1908. vraća se u Kastav u tek otvorenu učiteljsku školu. Maturira 1913. godine u 25. godini života. Iako mu je želja daljnje školovanje po nagovoru dra Vjekoslava Spinčića odustaje od toga, pa odlazi u selo i posvećuje se učiteljskom pozivu. Započeo je raditi u selu Martinčićima kod Grožnjana, gdje je, nastojanjem "Družbe sv. Ćirila i Metoda", upravo otvorena škola. Već na tom prvom radnom mjestu Jardas počinje prikupljati etnološko-folklor-nu građu. U predgovoru knjižice "Po grožnjanskom Krasu", izdate 1971. godine, Jardas sam o tome kaže: "Ja sam počeo skupljati u Bujštini još 1913. i 1914. godine narodne pjesme, priče i običaje, a na poticaj dra Matka Laginje, koji je i sam sakupljao narodno blago. Pisao mi je iz Beča: "Samo marljivo bilježite, jer se bojim da će tamo brzo svega nestati. A upravo narodnim običajima dokazujemo da smo tu od pradavnih vremena".

Mnogo sam toga bio skupio, no kada je 1914. godine buknuo prvi svjetski rat, žandari su mi premetnuli stan i odneli sve što se njima činilo sumnjivo, a tako i mnogo mojih dragocjenih etnografskih bilježaka".

Ta sumnjičavost tuđinske vlasti nije bila bezrazložna jer je Jardas u svome učiteljskom pozivu prelazio granice svojih obveza i bio vatreni rodoljub i borac za nacionalnu slo-

bodu. Sudjelovao je u postavljanju hrvatske zastave na školskoj zgradi pred rat 1914. godine i zbog toga je zatvoren, najprije, u tršćanski zatvor, a tijekom rata prebacuju ga iz jednoga zatvora u drugi, sve do Gelesdorfa kod Beča. Kad je 1917. pušten iz zatvora, preuzima učiteljsko mjesto u Kantridi kod Rijeke. Međutim, 1919. dolazi do pripojenja Rijeke Italiji pa Jardas mora bježati u Jugoslaviju. Iste godine zapošljava se kao učitelj u selu Domašinec u Međimurju. Kako u tom selu nije mogao dobiti stan, Jardas stanuje u Dekanovcu kod Vinka Žganca i tamo dobiva novi poticaj za skupljanje građe o narodnome životu. No, daleko od svoje Istre, on samo sređuje svoje prethodne zabilješke. Godine 1924. radi u Dubravici kod Klanjca, 1925. u Jaski, a 1928. u Zagrebu, gdje ponovo dolazi u jači kontakt s problematikom Istre u društvu s istarskim emigrantima. Tu počinje pisati svoju knjigu "Kastavština" i predaje rukopis JAZU 1939. godine. Tek 1941. godine rukopis je prihvaćen za tisak, no rat odlaže realizaciju. Poslije rata 1949. godine po nalogu Akademije Jardas odlazi u Istru sa dr M. Gavazzijem s namjerom da dopuni tekst o Kastavštini. Odlaskom u mirovinu 1950. još se više posvećuje tome radu, pa u slijedećim godinama nastavlja skupljati građu. Godine 1955. predaje dovršen rukopis koji napokon izlazi 1957. kao ZbNŽO, knjiga 39, pod naslovom "Kastavština. Grada o narodnom životu i običajima u kastavskom govoru".

Knjiga ima 416 stranica a počinje opisom kraja i različitim zgodama i pričama iz njegove prošlosti.

Od str. 17-83 je opis "navada" - običaja. Počinje s poznatom kastavskom *Belom nedejom*, zatim nastavlja s božićnim i novogodišnjim običajima i *koledvanjem*, pokladnim običajima i *zvončarima*, uskrsnim običajima, kao i s drugim običajima ljetnoga i jesenjega doba.

Svadba, poročni i posmrtni običaji opisani su od str. 84-101. Tu su svadbene običaji opisani u širem pregledu, dok su ostali navedeni samo u informativnom i sažetom obliku.

Pod naslovom "znamorija" (sablasi) navedena su (str. 102-110) vjerovanja u *štrige*, *moru*, *vukodlaka*, *krsnika* i ostala nadnaravna bića.

Nešto je opširnije poglavlje o kastavskoj općini (str. 116-171) u kojem se govori o čuvenom Kastavskom statutu i županima,

opisuju se sve županije, navode legende o njima, daje se prikaz stanovništva, prezimena i zanimanja stanovništva.

U poglavlju o kućama u Kastavštini (str. 172-203) opisao je Jardas osnovne tipove kuća, način gradnje, te vjerovanja i običaje vezane uz taj posao. Uz to opisuje unutrašnjost kuće i kućni inventar. način opskrbljivanja vodom, cisterne, vrtove i "kunfine" (granice) među posjedima, kao i običaje i vjerovanja s tom temom u svezi.

Knjiga dalje donosi (str. 203-314) opis poljodjelstva, uzgoja žitarica, vinogradarstva, voćarstva, stočarstva, divljih životinja, i klimatskih značajki Kastavštine.

Opisani su i svi zanati i zanimanja kastavskoga stanovništva (ugljenari, vapneničari, klesari, bačvari i košaraši). O emigraciji u Ameriku i njezinom pogubnom značenju donosi autor nekoliko izuzetno zanimljivih i dokumentiranih podataka.

Knjigu završava opisom kastavskih nošnji, plesova i pjesama, a dvadesetak zadnjih stranica obuhvaća tumač manje poznatih riječi, dok su na samom kraju knjige priložene 54 fotografije.

Bez obzira na neospornu vrijednost građe valja postaviti pitanje opravdanosti i koristi od publiciranja građe u narječju kraja. Jardas u uvodu knjige spominje da je po želji dra D. Boranića pisao u čakavskom narječju kastavskoga kraja. Osobno smatram takav postupak malo korisnim za proučavatelje narodnoga govora, a potpuno beskorisnim za etnologe. Mislim da se u dijalektu mogu donositi samo pjesme i pripovijetke, a u etnografskim opisima samo nazivi predmeta ili pojava, zatim dijalozi u okviru običaja, ali uz istovremeni prijevod toga dijela teksta, a ne, kako je to slučaj u spomenutom djelu, u obliku posebnoga rječnika na kraju knjige. Koliko je malo etnolozima koristan tekst u dijalektu prosuđujem po činjenici što se građa iz ove inače veoma korisne knjige citira samo vrlo rijetko.

No, da zaključimo s podacima o autoru. Jardas je u arhiv Instituta za narodnu umjetnost u Zagrebu pohranio pet rukopisnih zbirki s građom iz čitave Istre, publicirao je više članaka i manjih priloga, a Narodno sveučilište u Bujama izdalo mu je 1971. godine knjižicu na 52 stranice pod naslovom "Po grožnjanskom Krasu. Ljudi, običaji i folklor". Izdavači u predgovoru te knjige ističu

da njezinim izdavanjem iskupljuju "dug prema našem dragom 'barba Žvani', našem starom učitelju iz Martinčića prof. Ivi Jardasu, koji je, radeći u jednoj od prvih naših hrvatskih škola 'Družbe sv. Ćirila i Metoda' ostavio duboki trag svog djelovanja do naših dana". Srce profesora Ive Jardasa prestalo je kucati u 90-toj godini upravo 16. rujna 1978. godine baš u vrijeme održavanja sjednice Izvršnog odbora HED-a, na kojoj je donesena konačna odluka o pripremanju proslave 90-godišnjice rođenja Ive Jardasa, našega značajnog skupljača etnografske i folklorne građe s područja Istre.

Josip Miličević

ŽIVJETI KAO ANTROPOLOG

In memoriam Margaret Mead

U studenom 1978. godine umrla je u New Yorku Margaret Mead, ličnost koja je nesumnjivo jedan od glavnih stupova moderne antropologije. Od rane mladosti pa do posljednjeg trenutka bila je vjerna samoj sebi, što u prvom redu znači svom pozivu i angažiranju za dobrobit svih ljudi ma u kojem društvu i kulturi živjeli. Intenzivni osjećaj uživanja u probleme čovječanstva nagnao ju je da se posljednjih desetljeća osobito bavi organiziranjem, planiranjem i savjetovanjem: bila je član bezbrojnih komisija UNESCO-a, putovala je širom svijeta držeći predavanja i razgovarajući s ljudima, naročito studentima i omladinom za koje je uvijek imala puno razumijevanja i podrške.

Bila sam te sreće da je čujem govoriti nekoliko puta, i svaki put me bila zapanjila energičnost njenih stavova, mladost i jačina njena glasa koji je izvirao iz krhkog, sitnog tijela, te neposrednost kojom je uspostavljala kontakt sa slušaocima. U predavanju što ga je veljače 1974. godine održala studentima sveučilišta

u Ann Arboru (Michigan) isplela je u šezdeset minuta čitav mozaik tema: antropološku viziju suvremenog svijeta koji pod naletom industrijske civilizacije postaje u mnogome sve sličniji - ali koji će uvijek, insistirala je, sačuvati svoju raznolikost ("kompjuteri znaju samo ono što ih ljudi prethodno nauče, a u raznim zemljama ljudi postavljaju kompjuterima različita pitanja i dobivaju različite odgovore"); problem nerazvijenosti i siromaštva u uvjetima ograničenih prirodnih izvora na našoj planeti; problem ljudske agresivnosti i ratova; ekološke propasti; "kontra-kulturu" mladih; aferu Watergate i Nixona te, konačno, "njenu" temu, što se provlači kroz čitav niz napisanih knjiga: odnos spolova i ponašanje spolova kao funkcije kulture, naučenog, a ne urođenog i biološkog ponašanja. S time u vezi Margaret Mead se bez oklijevanja upuštala u diskusije o feminističkom pokretu u Sjedinjenim Državama, o novim ulogama žena i muškaraca, o mladima čiji je nekonformizam veoma važan uvjet za promjene na kulturnom i društvenom planu. Jednom (ne u spomenutom predavanju) je otišla tako daleko da je javno branila legalizaciju pušenja marijuane i tako navukla na sebe bijes konzervativnog dijela Amerike. I mnogi njeni profesionalni kolege smatrali su da se suviše "ističe" i angažira, da nerazumno rasipa na sve strane svoje istraživačke energije. No Margaret Mead nije mogla biti drugačija: prožeta sviješću o kulturi i vremenu u kojem živi, za nju antropologija nije bila samo disciplina kojom se "bavi" - ona je antropologiju ŽIVJELA.

Margaret Mead je rođena u gradu Philadelphia 1901. godine. Studirala je na univerzitetu Columbia u New Yorku gdje je stekla stupnjeve magistra i doktora znanosti. Columbia je škola na kojoj je zapravo utemeljena američka antropologija samo generaciju prije no što je tamo stigla M. Mead. Na nju su najviše utjecali psiholog William Ogburn, prof. Franz Boas - nestor američkog etnološkog smjera - i njegovi učenici Ruth Benedict, Edward Sapir i Robert Lowie. Dvadesetih godina našeg stoljeća vladala je na tom etnološkom odsjeku neformalnost i bliskost između nekolicine ljudi koje je privukao zajednički interes za tada još slabo poznatu znanost. S mnogo topline M. Mead opisuje tu povezanost, posebno između nje i njene ne mnogo starije profesorice Ruth Benedict, u knjizi "An An-

thropologist at Work" (gdje je uz komentare i vlastita sjećanja sakupila i publicirala članke R. Benedict). Za profesora Boasa, kojeg su svi zvali naprosto "papa Boas", osjećala je veliko poštovanje čitavog života, i on je bio taj koji ju je usmjerio prema problemima koji će zauvijek ostati središnja tema njenih radova: kako određena kultura utječe na oblikovanje ličnosti pojedinca, njegova karakter i temperamenta. S Boasovim ponešto skeptičnim "blagoslovom" otplovila je 1925. godine na otočje Samoa da tamo proučava proces odrastanja i socijalizacije omladine. Već 1928. godine publicirala je rezultate tog istraživanja u knjizi "Coming of Age in Samoa" ("Sazrijevanje na Samoi"). U tom radu vrlo je izražen stav Williama Ogburna:... "Nikada nemojte tražiti PSIHOLŠKO objašnjenje (urođeno, biološko - op. OSZ) ukoliko nisu iscrpljene sve mogućnosti da se pronađe KULTURNO (naučeno, društveno - op. OSZ)."¹

Slijedeći taj smjer razmišljanja Margaret Mead je došla do zaključka da je čovjekova priroda poput tijesta iz kojeg se, ovisno o različitim kulturnim sistemima, može "ispeći" neograničen niz varijanti ljudskog karaktera. "Muško ponašanje" i "žensko ponašanje" i uloge koje se pripisuju spolovima također su posve kulturno određene. Ipak, neke crte su univerzalne i zajedničke čitavom ljudskom rodu, ali one, prema Margaret Mead, nisu interesantne antropologu jer njega u prvom redu zanima varijabilnost. Ima nekih crta u psiho-biološkom razvoju čovjeka koje će čak i obrazovani predstavnici naše kulture smatrati "univerzalnim": npr. pubertetska kriza i sukob generacija u vezi s njom. No upravo na primjeru puberteta pokazala je Margaret Mead koliko kultura utječe na psihički razvoj: na Samoi, naime, nekoj pubertetskoj krizi nije bilo ni traga!

Njen prvi rad bio je "revolucija" u antropološkim krugovima po jednoj drugoj značajki: pisan je gotovo novelistički, temeljeći se na, prema riječima autorice, "discipliniranom subjektivizmu". Izazvala je, s jedne strane, kritike onih kolega koji su smatrali da suhoparan stil čini monografiju više znanstvenom, no s druge je strane postigla da se knjiga nađe u kućama tisuća "običnih" Amerikanaca i da pojam "antropologija" prestane biti razumljiv samo uskim krugovima.

¹ Margaret Mead, "An Anthropologist At Work", str. 16.

Istim živopisnim i lako razumljivim jezikom M. Mead je pisala i druge knjige. Već 1930. godine objavila je "Growing Up in New Guinea" ("Odrastanje na Novoj Gvineji"), kao rezultat istraživanja što ga je zajedno sa svojim drugim mužem, antropologom Reom Fortuneom, provela 1928/29. godine među narodom Manus (Admiralsko otočje). Ovaj je rad, kao i prethodni, preveden na mnoge svjetske jezike i doživio je niz ponovnih izdanja. Slijedila su dalja istraživanja u Oceaniji.

1935. godine objavljena je klasična studija "Sex and Temperament in Three Primitive Societies" ("Spol i temperament u tri primitivna društva"). Tu je autorica opisala tri različita plemena na Novoj Gvineji - Arapesh, Mundugumor i Tchambuli - i otkrila da kod svakog od njih ponašanje muškaraca i žena, te njihov odnos i društveni značaj, predstavlja jedinstveni slučaj. Arapesh su se u mnogim aspektima pokazali kao blagi i pasivni, dok su Mundugumori agresivni i dinamični, i to u oba slučaja vrijedi jednako za muškarce i žene, bez ikakve diferencijacije po spolu. Tchambuli, naprotiv, poznaju razlike u ponašanju među spolovima, ali je shema upravo obrnuta onoj na koju smo navikli u evropskoj civilizaciji: žene su više društveno utjecajne i aktivne, a muškarci povučeni i bez teškoća savladavaju vođenje kućanstva i odgoj djece. Ta plastičnost "temperamenta" (kako Mead naziva stečene crte ponašanja, iako bi za njih bolje bilo upotrijebiti pojam "karakter"), kao i sama svijest o njegovoj plastičnosti, mogla bi pomoći ljudima naše civilizacije da svjesno odbace izvjesne (neprihvatljive) obrasce ponašanja, nametnute nam kulturnom tradicijom. Takvom optimističkom stavu i želji, da "ispravi" civilizaciju koliko god je to moguće M. Mead je ostala vjerna do kraja.

Već u prvim radovima M. Mead je u svoje analize naroda Oceanije uključivala i komparacije sa suvremenom američkom kulturom. Tokom ratnih godina i, naročito, nakon II svjetskog rata, taj interes proširuje, pa je u knjizi "Male and Female" ("Muško i žensko") uključila paralelnu analizu nekolicine oceanijskih naroda i suvremene američke kulture. Posebno ju je zainteresirala promjena u odnosu spolova i položaja žene koja se u Americi desila tokom ratnih godina (kada su mnoge žene prestale biti samo kućanice i uključile se

u privredne i društvene tokove), kao i pedesetih godina, u doba famoznog bijega američke srednje klase u predgrađa, kada je rezultat bila izolacija nuklearne porodice. Konačno, knjiga "... And Keep Your Powder Dry" ("... Održavajte puder suhim"), objavljena 1944. godine, sasvim je posvećena američkom karakteru. Predgovori kasnijih izdanja "Male and Female" i "Sex and Temperament..." također otkrivaju da je Margaret Mead budno pratila značajne promjene u američkom načinu života tokom pedesetih i šezdesetih godina. Nikad nije ostala po strani; smatrala je svojom dužnošću da kao antropolog bude prisutna i da u skladu sa svojim teorijskim uvjerenjem utječe na promjene pojedinih kulturno-društvenih pojava.

Ideju angažiranja iznijela je i objasnila i na jednom sastanku sa studentima postdiplomskog studija antropologije sveučilišta u Ann Arboru (Michigan) u proljeće 1976. god. Savjetovala je tada otprilike ovako: ne tražite posao samo po sveučilištima, nemojte se baviti antropologijom zbog nje same; izađite van, u etničke i gradske zajednice, u centre za planiranje i razvijanje novih ljudskih odnosa, u rezervate i geta, u slumove... antropolozi moraju biti svuda prisutni...

Nakon II svjetskog rata Margaret Mead se sa svojim trećim mužem, poznatim britanskim antropologom Gregory Batesonom, vratila u Oceaniju da istraži promjene u kulturi plemena kod kojih je boravila pred tridesetak godina. Rezultate je objavila u knjizi "New lives for Old: Cultural Transformation, Manus 1928-1953." ("Novi životi umjesto starih: kulturna promjena, Manus 1928-1953"). Kada se povukla iz aktivnog predavačkog rada na univerzitetu Columbia u New Yorku, zadržala je ipak još kroz niz godina mjesto direktora najvećeg američkog muzeja American Museum of Natural History. S tom je institucijom tijesno surađivala čitavog života i osnovala je u njoj odsjek za oceanijsku kulturu. No, kao što sam već spomenula, nije se odrekla stalnih predavačkih turneja i suradnje s UNESCO-m, predsjedavala je i učestvovala u bezbrojnim komisijama i komitetima, itd.

Margaret Mead je ostala znanstvenik do posljednjeg časa. Kad je saznala da joj nema spasa od opake bolesti, počela je promatrati samu sebe i svoje reakcije na bolest i o tome voditi precizan dnevnik. A kada je otišla, na pisaćem stolu su pronašli zadnji nedovršeni rukopis u kojem je i opet pokušavala "ispraviti" civilizaciju - ovaj puta kritizirajući Amerikance što nisu prigrlili metrički sistem mjera.

VAŽNIJI RADOVI

- "Coming of Age in Samoa", W. Morrow, New York 1928.
"Growing Up in New Guinea", W. Morrow, New York 1930.
"Kinsnip in the Admiralty Islands", American Museum of Natural History, Anthropological Papers, 1934.
"Sex and Temperament in Three Primitive Societies", W. Morrow, New York 1935.
"Cooperation and Competition among Primitive Peoples", McGraw-Hill, New York 1937.
"... And Keep Your Powder Dry", W. Morrow, New York.
English edition: "The American Character", Penguin Books, London 1944; Austrian edition: "... Und halte dein Pulver Trochen", Phoenix Verlag, Wien 1947.
"Male and Female", W. Morrow, New York 1949.
"New Loves for Old: Cultural Transformation, Manus 1928-1953", W. Morrow, New York 1956.
"A rap on Race", Lippincott, Philadelphia 1971.
"Blackberry Winter: My earlier years", Morrow, New York 1972.
"World Enough: Rethinking the Future". Little, Brown, Boston 1975.

PREVEDENO KOD NAS

- Spol i temperament u tri primitivna društva, "Naprijed", Zagreb 1968.
/Mid/: Sazrevanje na Samoi, "Prosveta", Beograd 1978.

Olga Supek-Zupan

Zavod za istraživanje folklora (ZIF) Instituta za filologiju i folkloristiku (ranije: Institut za narodnu umjetnost) bio je tokom posljednje dvije godine, 1977. i 1978, pokrovitelj četvorici američkih studenata sa stipendijom Fullbright.

Mary Cay Brass provela je u Zavodu šk. god. 1976/1977. učeći plesne i muzičke oblike narodne umjetnosti s teritorija SR Hrvatske. Također je dobivala praktičnu poduku iz pjevanja i aktivno je učestvovala u probama KUD-a "Joža Vlahović".

Kate Cucuglielo je na istim aktivnostima radila u Zavodu tokom šk. godine 1977/1978. Obje su svoje školovanje nastavile još jednom godinom rada u Muzikološkom institutu SANU u Beogradu.

1977/1978. godine u Institutu je također boravio Richard March, doktorand folkloristike sa sveučilišta u Bloomingtonu (Indiana). Istraživao je tamburašku tradiciju u Hrvatskoj, posebno u okolici Siska i V. Gorice, pripremajući građu za doktorsku tezu.

U listopadu i studenom 1978. godine Zavod je bio domaćin Franku Dubinskasu, doktorandu antropologije (etnologije) sa sveučilišta Stanford (California). Pripremao se za terenski rad u Slavoniji (Vinkovci), gdje će do ljeta 1979. istraživati ulogu tradicije (narочito izražene kroz muzičke umjetničke forme - tamburaška muzika, npr.) u suvremenom životu Slavonaca.

"Narodna umjetnost" br. XIV (1977. god.), godišnjak Zavoda za istraživanje folklora, Zagreb, (str. 188), donosi ove priloge:

Dunja Rihtman-Auguštin, Jerko Bezić: Partizanski folklor o Titu.

Pristup istraživanju folklora danas:

Jerko Bezić: Dalmatinska folklorna gradska pjesma kao predmet etnomuzikološkog istraživanja.

Krešimir Galin: Transformacije tradicijskih aerofonskih glazbala u Lazu kraj Marije Bistrice.

Gorana Doliner: Neki aspekti odnosa etnomuzikologije i sociologije.

Aleksandra Muraj: Transformiranje načina i kulture stanovanja u Jalševcu.

Prikazi i kritike:

Albanische Märchen (Lj. Marks), Schwänke aus mündlicher Überlieferung (Lj. Marks), Artur und Albert Schott: Rumänische Volksärzählungen aus dem Banat (N. Ritig-Beljak), Wolfgang Steinitz: Ostjakologische Arbeiten, Band I und II (N. Ritig-Beljak), Märchen aus dem Pandschab (S. Zorić), Janos Honti: Studies in Oral Epic Tradition (I. Lozica), Zmaga Kumer: Vsebinski tipi pripovednih pesmi (N. Ritig-Beljak), Rumanische Volksballaden (N. Ritig-Beljak), Makedonski revolucionerni narodni pesni za Goce Delčev (A. Nazor), Yearbook of the International Folk Music Council (K. Galin), Constantin Brailoiu: Problemes d' ethnomusicologie (S. Midžić), Narodne nošnje Hrvatske (M. Gavazzi), Marijana Gušić: Starinsko žensko oglavlje u hrvatskoj narodnoj nošnji (M. Makarović), Marijana Gušić: Neki primjeri ženskog oglavlja u hrvatskoj narodnoj nošnji (M. Makarović), Henry Glasie: All Silver and No Brass (R. March), Henry Glasie: Folk Housing in Middle Virginia (R. March), Interethnik und sozialer Wandel in einem mehrsprachigen Dorf des rumänischen Banat (N. Ritig-Beljak), Zorica Rajković: Tradicijski oblici nevjenčanog braka kod Hrvata i Srba u svjetlu pojma "pokusni brak" (V. Čulinović-Konstantinović), Notizen, Bewohnte Umwelt.. (A. Muraj), Magyar néprajzi lexikon (B. Römer), Narodno stvaralaštvo-folklor (A. Nazor), Glasnik Zemaljskog muzeja BiH u Sarajevu (A. Nazor), Bogavac, Hunjak, Tomić-Kovač: Bibliografija radova o narodnoj književnosti III i IV (A. Turčin).
In memoriam: akademik Vinko Žganec.

Dva člana ZIF-a, dr. Maja Bošković-Stulli i mr. Divna Zečević-Zdunić, objavile su u 1978. godini knjigu: "Usmena i pučka književnost" (ciklus "Povijest hrvatske književnosti"), izdanje "Liber" i "Mladost", Zagreb.

O.S.Z.

U Etnološkom zavodu Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, tokom 1977. i 1978. godine, bilo je niz stručnjaka iz cijele Jugoslavije i studenata. Na stručnim konsultacijama i korištenju rukopisne arhive bio je tokom 1977. god. 21 etnolog (kroz 27 dana), a tokom 1978. god. radilo je 36 etnologa i folklorista (kroz 66 dana). Za monografska istraživanja u dva sela sjeverozapadne Hrvatske na stručnim konsultacijama bili su u Zavodu studenti - Eva Sköld-Westerlind (University of Stockholm) i Stanislav Petruša (Holandija), te Dr Peter Meurkens (University of Nijmegen, Holandija).

"Zbornik za narodni život i običaje" knj. 47 1977. god.
Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb/str. 361/
donosi ove priloge:

Marković Mirko: Selo Tomašanci kraj Djakova. Prilog poznavanju
naseljavanja i narodne starine.

Trifunski F. Jovan: Oblast Babune i Topolke.

Stojanović Petar: Pobratimstvo kao osobita vrsta srodstva u
Crnoj Gori i sjevernoj Arbaniji (Osvrt na stanje u 19. i na početku 20. vijeka).

Karan Milenko: Običajno pravo na Kosovu / Besa, zatvorene porodice i plećnija/.

Mitrović Vladimir: Narodna medicina kod Hrvata u srednjem Banatu.

Marković Mirko: Nekrolog akad. Branimiru Gušiću.

Marković Mirko: Nekrolog akad. Vinku Žgancu.

V.Č-K.